

האבן האחרונה

על פי "האבנים" מאת סטפו ננטסו וטום לייקוס

תרגום ובימוי: רועי רשף מליח

תפאורה ותלבושות: נוב מנור

מוסיקה: יחזקאל רז

תאורה: יעקב סליב

ע. במאי: הגר זיידל כהן

משתתפים: הנער הבוגר/הבלש רוסו – נדב ניר
הנער הצעיר/הבלש קליין – דורון בן דוד

על ההצגה

שני נערים משתעשעים באופן מסוכן בכך שהם עומדים על גשר מעל כביש מהיר ומשליכים אבנים על מכוניות הנוסעות מתחתיו. מה שמתחיל בניסיון הפחדה של נהגים לשם השעשוע, מסתיים בטרגדיה נוראה.

באמצעות משחק של חילוף תפקידים, שבו השחקנים מגלמים את הנערים וגם את שני הבלשים שחוקרים את האירוע, נחשף בפנינו סיפור מטלטל שמעלה שאלות בוערות כמו: מתי מבשילה היכולת להבחין בין טוב ורע, מהי אחריות אישית, מהן ההשלכות האמיתיות של הבחירות שאנו עושים בחיים ומהו חלקנו באחריות על מעשיו של אחר?

המקרה האמיתי

"האבן האחרונה" הוא עיבוד בימתי לסיפור אמיתי שהתרחש באוסטרליה, שבו שני נערים הואשמו בהריגה אחרי שהשליכו אבנים מגשר מעל לכביש מהיר, וגרמו להרג נהג. שני שחקנים אוסטרלים פיתחו את המחזה בעזרת קציני משטרה העוסקים בפשיעת נוער, ובעזרת הבלשים שעבדו בזמנו על המקרה. המחזה מנסה לבחון את התופעה האוניברסאלית של התנהגות פזיזה ומסוכנת בקרב בני נוער ולמחזאים היה פחות חשוב להיות נאמנים לפרטים ולדמויות המעורבות באותו מקרה ספציפי. השחקנים לא הורשו להיפגש עם הנערים שביצעו את העבירה או עם בני משפחותיהם, ולכן השמות במחזה הם בדויים.

ההצגה הועלתה לראשונה במלבורן, אוסטרליה, במאי 1996 ומאז הופיעה מאות פעמים, כמו כן המחזה תורגם והועלה ביותר מעשרים ארצות ברחבי העולם, ההצגה זכתה במספר פרסים, ביניהם פרס למצוינות בדרמה חינוכית בשנת 1997.

ההצגה יכולה לשמש כמנוף לדיון בכיתה במגוון נושאים, חברתיים ואישיים:
חברות, לחץ חברתי, בריונות, אחריות, פשיעה, עונש, הערכה עצמית, סכנה, פחד, אשמה, צדק, בדידות, טראומה.

אחריות אישית

"אחריות" מתוך מילון אבן שושן = ערבות, **"היות אחראי"** = נכונות לשמור ולקיים בכל עת ועת עקרון מוסרי או חברתי. **"בעל אחריות"** = אדם אחראי, המקיים בנאמנות ובדייקנות את המוטל עליו.

ביכולת להבדיל בין טוב לרע אנו מפתחים מוסר. הכוונה למערכת חוקים סדורה שמפרידה בין מעשים טובים (מוסריים) למעשים רעים (בלתי מוסריים). אחרי פיתוח מערכת מוסרית זו, האדם בחברה נדרש לקחת עליה אחריות – לממש את הרעיונות התיאורטיים של טוב ורע, ולהביא אותם לידי ביטוי בעולם הממשי. לקחת אחריות זו היא לעיתים מעשה קשה, אך זוהי הזכות האנושית שלנו, שמבדילה אותנו מבעלי החיים.

מבט אחר – המילה **אֲחֵרִיּוֹת** מתחילה ב-**א** ומסתיימת ב-**ת**, כשמישהו לוקח אחריות, היא צריכה להיות כוללת מההתחלה ועד הסוף.

א – אני, קודם כל אני צריך לקחת אחריות על עצמי.

אח – לאחר שלקחתי אחריות על עצמי אני יכול לקחת אחריות על אחי, הכוונה למעגל הקרוב אלי.

אחר – השלב הבא הוא לקחת אחריות על האחר – והכוונה היא לכל אדם.

אחרי – ברגע שלקחתי אחריות על שלושת המעגלים הראשונים אני יכול להוביל אחרי.

אחריו – אמונה. יש כאלו שיגידו אלוהים, יש כאלו שיגידו הבריה, אנרגיה קוסמית... ולבסוף – **אחריות**.

עוד לומדים כי ביקום קיים סדר: אדם אינו יכול להיות אחראי על אחר לפני שהוא אחראי על עצמו.

האחריות אינה ערך שנולדים איתו, אלא היא ערך נלמד ועלינו לקבל אותו על עצמנו.

לדעתכם, באיזה גיל אפשר לדבר על אחריות? שנה? שלוש?

באיזה גיל ילד יכול לעשות בייביסיטר על ילד קטן ממנו? לשמור על אחיו הקטן?

באיזה גיל אפשר לחצות את הכביש לבד?

באיזה גיל מותר לתת לילד או מתבגר לצאת לבלות לבד בלי השגחה?

אחריות פלילית

מי שנושא באחריות פלילית, הוא זה שעשה מעשה קיצוני האסור בחוק הפלילי, ושהתווספה למעשה מחשבה פלילית.

אדם הנושא באחריות פלילית – הוא אדם שניתן לתבוע אותו לדין בגין המעשה שעשה.

בעבירות מסוימות, כמו זו בהצגה, נדרש יסוד נוסף להטלת האחריות הפלילית והוא: גרימת תוצאה מזיקה.

גיל האחריות הפלילית בישראל

כל אדם מעל גיל 12 שביצע עבירה פלילית, לא היה חולה במחלה שפגעה ברוחו או בו, אינו לקוי בשכלו וידע להבחין בין טוב לרע ולשלט במעשיו, נדרש לשאת באחריות פלילית למעשיו.

האם ניתן להטיל אחריות פלילית גם על ההורים, וזאת בגין עידוד ביצוע העבירה או אי מניעתה?

כיום, החוק בישראל איננו מכיר באחריות פלילית של הורים למעשי ילדיהם. עם זאת, ניתן להטיל אחריות נזיקתית או הוצאות נוספות על ההורה בגין ביצוע עבירות פליליות על ידי קטין.

איך מבדילים בין טוב לרע?

מתי מבשילה היכולת להבחין בין הצרכים שלי לבין הצרכים של מישהו אחר?

האם ניתן להעמיד ילד בן 6 לדין? האם זה נכון?

האם חולה נפש מבין את תוצאות מעשיו?

האם נער בן 13 יכול להיות אחראי על מעשיו?

האם הוא צעיר מדי להרשעה? מה צריך להיות העונש שלו במקרה והוא נמצא אשם?

האם תהיינה התשובות זהות במקרה שהנער הוא בן 15, או 17?

ומה צריך להיות העונש על גרימת מוות, לנער שהוא בן 18?

כל מדינה סוברת שמתחת לגיל שהיא מגדירה כגיל אחריות פלילית, הילד אינו מסוגל לתפוס את המשמעות האנטי חברתית של העבירה, ולכן זה לא ישרת כל אינטרס חברתי, אם הוא ייענש.

גיל האחריות הפלילית משתנה ממדינה למדינה. להלן מספר דוגמאות:

בשווייץ ובהודו גיל האחריות הפלילית עומד על 7 שנים, באנגליה על 10, ובפורטוגל

על 16. באיראן מבדילים בין הבנים לבנות: גיל האחריות הפלילית לבנים הוא 15

שנים, ולבנות 9. בישראל – עד גיל 12 ילדים אינם נושאים באחריות פלילית.

מגיל 12 עד 18 קיימת אחריות פלילית, אך לפני גיל 14, לא ניתן להטיל על ילד

עונש מאסר.

לחץ חברתי כגורם למצבי סיכון בגיל ההתבגרות

בני נוער נוטים לעשות מעשים מסוכנים כשהם בחבורה. הלחץ החברתי גורם לבני הנוער לעשות דברים שהם בכלל לא התכוונו אליהם מראש. ברוב המקרים אף אחד מהם לא מעיז לשבור את האחידות, להשבית את השמחה ולצעוק "חבר'ה השתגעתם? תפסיקו מיד!" מתבגרים נוטים יותר סיכונים לא משום שהמעטו בערך הסיכון, אלא משום שייחסו משקל רב יותר לתגמול החברתי שהם עשויים לקבל והגיבו אליו בעוצמה. אחד ההסברים לכך הוא שבתקופה זו המתבגרים משקיעים בעיקר בעתיד במקום בעבר. הם אמנם נולדו לעולם שהקימו הוריהם, אולם את רוב חייהם יחיו בעולם שייבנה מחדש וינהל ע"י בני גילם. הכרת אותם עמיתים ובניית מערכות יחסים איתם הם גורמים מכריעים בהצלחה עתידית ולכן בעלות חשיבות מירבית וגורלית בחייהם. בנוסף, התשוקה הזו לחברים בני אותו גיל היא ביטוי למשיכה כללית לחדשנות שמציעים להם חברים חדשים, יותר מאשר המשפחה הישנה והמוכרת. חדשנות מביאה איתה ריגושים ולריגוש נמשכים המתבגרים כמו פרפרים לאש.

"לשחק באש" הינו ביטוי מילולי שהופך למוחשי בהצגה, בקטע בו הנערים משתעשעים עם מצית ליד ג'ריקאן עם דלק.

מה אומר לכם הביטוי "לשחק באש"? מדוע משחקים באש למרות שהסכנה ברורה?

האם שני הנערים במחזה אשמים באותה מידה? (האם הנער שזרק את האבן האחרונה שפגעה במכונית אשם יותר מחברו? האם הנער שהעלה את הרעיון אשם יותר? האם הנער המבוגר יותר הוא גם אשם יותר?)

מהי מידת ההשפעה שיש ללחץ חברתי על בחירות מסוכנות שילדים בוחרים? האם לחץ חברתי פועל גם על מבוגרים?

האם לנער שגורר את חברו למעשה אחריות גדולה יותר? האם גם אתם עמדתם בפני מצבים של היגררות למעשים שלא יעשו?

האם הזדהיתם עם הדמויות? האם ניתן להזהות עם מישהו שהרג אחר? הנער הבוגר בהצגה מוביל את חברו הצעיר והחלש למעשה מסוכן במקום להגן עליו. האם יש מקום להזהות איתו? גם הנער הבוגר והחזק יחסית מתגלה כשביר. האמא אינה מפגינה כלפיו אהבה ובוחרת להכניס אותו לפנימייה.

כוונה תחילה

אחת השאלות המרכזיות שנחקרות במחזה היא שאלת ה"כוונה תחילה". אין ספק שהנערים היו אחראים להשלכת האבנים מהגשר. השאלה היא, האם הם היו מודעים להשלכות האפשריות של מעשיהם, ואם לא, האם הם היו צריכים להיות מודעים? האם ניתן היה לצפות מהם להיות מודעים? התשובה היא בעלת חשיבות מכרעת כי חומרת ההתייחסות על ידי בית המשפט תלויה בתשובה. אם הם עלו על גשר מתוך כוונה לגרום לתאונה, הם יכולים למצוא את עצמם מואשמים ברצח. השלכת אבן באופן ספונטני על הכביש הוא פשע אחר לגמרי.

הבלש קליין מבטא את אהדתו לבנים בזמן שהם מחכים לגזר הדין. לדעתו הם רק אשמים בכך שעשו טעות טיפשית. הוא מדמה אותם למישהו שמושך את הכיסא מתחת למישהו שעומד לשבת: פשוט לשם שעשוע. הבלש רוסו לא מתחשב כמו קליין. לדעתו הם לחלוטין מודעים לכך שמה שהם עשו היה שגוי, ולכן הם צריכים להיענש בהתאם.

מה לדעתכם הייתה הכוונה שלהם בפעולה?

מה הם חשבו שיכול לקרות כתוצאה מהשלכת האבנים?

האם שיקול דעת מוטעה או חוסר כוונה פלילית במעשה פלילי של קטין שווה בכל עבירה?

השלכות

ילד בן 13 אמור לדעת להבחין בין טוב לרע, ובוודאי שהוא מבין שאסור לזרוק אבנים על מכוניות נוסעות – אך האם באמת הוא יכול להבין ולצפות את ההשלכות שיכולות לנבוע ממעשה כזה? כמו מוות?

אלמנתו של הנהג המת היא דמות אילמת במשפט. לתאונה יש השלכות טרגיות עבורה, ולמרות שאנחנו אף פעם לא שומעים את הצד שלה בסיפור, קל לדמיין את המידה שבה חייה השתנו עקב אירועים אלה.

לאירוע יש השלכות גורליות ומתמשכות עבור הרבה אנשים, ובטח עבור הנערים עצמם. מעבר אליהם עצמם, למעשיהם יש השלכה על מעגלים נוספים: המשפחות שלהם, המשפחה של הקורבן, חבריו של הקורבן, השוטרים החוקרים, צוותי החירום שהגיעו למקום האירוע והתאונה, כולם מושפעים בדרך זו או אחרת.

איך הייתם מגיבים כבני המשפחה של הנהג (בן/בת)?

ואיך כבני המשפחה של הנערים (אח/אחות)?

המחיצו בכיתה מפגש בין הדמויות שהיו קשורות למקרה:

משפ' הפוגעים מול משפ' הנפגעים

צדק ועונש

לקראת סוף המחזה, עולות שאלות אצל הבלשים הבוחנות את חומרת המעשה, והם מנהלים ויכוח מי צודק יותר. מתוך הדיאלוג במחזה:

ומה אם זאת הייתה הבת שלך שמשליכה אבנים? ומה אם זה היה אבא שלך במכונית? מה אם זו הייתה אימא שלך במכונית, ופתאום היא חוטפת אבן דרך השמשה שהורגת אותה, ואז אתה מקבל שיחה בטלפון שמזמינים אותך לזהות את הגופה שלה. מה אז המחשבות שלך? שזאת הייתה "תאונה"? שזאת הייתה "טעות"?

תארו לעצמכם מה עבר על אשתו של הגבר שנהרג. מה אתם מניחים שהיא הייתה רוצה שיקרה לשני הנערים? אולי גם לה יש ילדים באותם גילאים.

על פי פסק הדין – בסופו של דבר, הנערים נמצאים לא אשמים בהריגה והם משוחררים. (מאחר ולא נאמר שיצאו זכאים, כנראה לא נמצאו אשמים בהריגה, אלא נמצאו אשמים בהריגה ברשלנות ולכן הם משוחררים) השופט מרגיש כי הם סבלו מספיק, במיוחד לנוכח המצב הרגשי הפגיע של הנער הצעיר. גם לפסק דין זה יש השלכות עבור הנערים אך גם עבור בני משפחתו של הקורבן.

הגישה הטיפולית של רשויות האכיפה והשפיטה, לקטינים המבצעים עבירות פליליות

ככלל, יחס רשויות האכיפה והשפיטה במדינות המערב סלחני ומתחשב יותר כלפי עבריינים קטינים לעומת בגירים. חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), מגדיר זאת. הגישה היא בעיקרה חינוכית-שיקומית ומטרתה לנסות ולהוציא את הצעיר ממעגל העבריינות. ישנה הקפדה מיוחדת על שמירת זכויותיו וכבודו של העבריין הקטין, תוך מתן משקל ראוי לשיקולים של שיקומו, הטיפול בו, שילובו בחברה, וכן בהתחשב בגילו ובמידת בגרותו.

לצורך אבחון, טיפול, ייעוץ והדרכה לקטינים עוברי חוק ולהוריהם, ממנה משרד הרווחה קציני מבחן לנוער.

כיצד אפשר לטפל בשני הנערים בצורה כזאת שתעזור לשנות את התנהגותם? אם היית קצין מבחן, מה היית עושה כדי למנוע הישנות של מקרה כזה בעתיד?

טראומה נפשית היא נזק שנגרם לנפש בעקבות חוויה או חוויות קשות במיוחד. החוויה הטראומטית עלולה להיות חד-פעמית או חוזרת ונשנית, והיא מכניסה את האדם למצב של הלם, בו הוא אינו שולט.

ההגדרה הפסיכולוגית – כשנחשף אדם לאירוע טראומטי אשר בו התקיימו שני התנאים:

1. האדם חווה, היה עד, או עומת עם ארוע או ארועים שהיו בהם מוות או פציעה רצינית, או שהיה איום על השלמות הפיזית של האדם עצמו או האחרים.
2. תגובת האדם כללה פחד עצום, חוסר אונים או אימה.

בד"כ הנפגעים מטראומה הם אלו שנפגעו מאלימות, אונס, רצח, מלחמה, פעולות איבה, שבי, אסונות טבע, תאונות, מחלות וכו', אולם מסתבר כי גם "הפוגעים" בארועי רשלנות או שהיו שותפים לארועים הנ"ל בצורה זו או אחרת, סובלים גם הם מתסמונת פוסט טראומה (אך מאחר והם "הרעים" קולם וסבלם לא נשמע וגם לא מעניין את החברה). אנחנו מכירים את זה אצל נהגים שהרגו בתאונת דרכים, כתוצאה מרשלנות. כשאדם פוגע במישהו שלא בכוונה תחילה – הפוגע עלול להיכנס למצב טראומטי המזכיר הלם קרב.

במקרים כאלו, איך הפוגע חי עם הידיעה שהרג מישהו? החיים לפני ואחרי לא דומים. הפוגע עלול לסבול מסיוטים בלילה, מראות שאינם עוזבים אותו. הוא לא מסוגל להכיל את האשמה. לכן גם קיימת הימנעות מללכת לישון, שמא הסיוטים יתקפו אותו שוב.

כשאדם מצוי בטראומה – הוא נוהג להימנע מהחיים, כי קשה לו להתמודד עם ההשתקפות שלו. המחשבות מייסרות ואינן מרפות: אולי אם יעזוב למקום אחר – לא ייקח איתו את האשמה? הטיפול בדר"כ הוא בקבוצה הנותנת כוח. השיטה: לספר בדיוק ולפרטים מה קרה, משום שההתמודדות עם הזיכרון הגלוי ולא החבוי, יותר קלה. כך מקלים על הסיוטים. אנשים חשים לעיתים הקלה כשהם נענשים, כי הם מרגישים שזה מנקה את האשמה באיזה אופן.

בסוף ההצגה מתקבל הרושם שהנער הצעיר סובל והוא נמצא במעגל ייסורים שלא ברור לו איך יצא ממנו.

האם לדעתכם הבנים אכן נענשו מספיק בחוויה הקשה שלהם?
האם הם למדו את הלקח?
האם לדעתכם הם יחזרו ויפגעו שוב באנשים אחרים?

בפעולה פזיזה ומסוכנת שמישהו עושה, שבה מישהו נפגע, חייהם של הנפגע ושל הפוגע וסביבתם משתנים לתמיד.

איך נוכל לזהות את הקו האדום הזה בתוך עצמנו?
הקו האדום שבו אנו אומרים – אותו אני לא חוצה, את זה אני לא עושה!

תודה לגב' יפה ביחובסקי, עו"ס מומחה, קצינת שרות מבחן מחוזית למבוגרים לשעבר על העזרה והיעוץ בכתובת החוברת.
תודה לרונית שריג-אקרט, עו"ס מ.א. על ציטוט ממאמרה: "לחץ חברתי ומצבי סיכון בגיל ההתבגרות - תרבות או גנטיקה".

צפייה מהנה בהצגה 'האבן האחרונה' צוות המחלקה החינוכית של התיאטרון

משרדי תיאטרון אורנה פורת לילדים ולנוער (ע"ר): רחוב בלפור 30, תל אביב, מיקוד: 6521202, טל': 03-5111444, פקס: 03-5106928
מוזמנים לבקר באתר האינטרנט שלנו: www.porat-theater.co.il ולהיות חברים שלנו בפייסבוק

